

Det finns en njutning, bortom lustprincipen

Av Mats Svensson

Det som jag vill ta upp till behandling idag utgår egentligen från en detalj som jag stötte på när jag i sommar bestämde mig för att gå igenom vad Freuds driftlära har gett oss för att försöka komma fram till hur vi kan artikulera den idag. Denna plan räknade med att det måste finnas något i denna lära, också av problematiskt slag, som skulle kunna ge en mer allmän och samtidigt direkt vägledning till de symptom som sysselsätter oss i kliniken. I samband med detta undersökte jag särskilt kapitel 14 och 15 i Jacques Lacans Seminarium XI, som de flesta här är väl bekanta med, de kapitel just som sysslar med driften. Jag upptäckte då en felöversättning både i den danska upplagan och i min egen svenska översättning i slutet av kapitel 14 som gäller termen *forçage*, tillämpad på lustprincipen. Detta uttryck på franska översätter nämligen tyskans *Bewältigung*, som förekommer i Freuds uppsats *Triebe und Triebchicksale* och Lacan kommenterar det i detalj i detta kapitel. Ordet *Bewältigung* citeras för övrigt i början av seminariekapitlet. I den danska upplagan har ordet översatts med "framdrivande" (jag tar det på svenska för enkelhetens skull) och det är utan tvivel en blunder. Jag har även konsulterat en stenografisk version av detta kapitel och konstaterat att Lacan där gör ett tillägg som inte finns med i den av Jacques-Alain Miller etablerade texten till seminariet och som faktiskt tycks ytterligare understryka ställets vikt. Jag citerar hela stycket i svensk översättning efter den stenografiska versionen:

“... driftens väg är den enda form av överträdelse som subjektet har utsikt till i förhållande till lustprincipen.

Subjektet kommer att märka att hans begär bara är en fåfäng omväg i fångstjakten på den andres njutning, ty när den andre ingriper kommer han att märka att det finns en njutning bortom lustprincipen.

Det är detta bemäktigande (*Bewältigung*, *forçage*) av lustprincipen genom partialdriftens inverkan som gör att vi kan fatta att dessa partialdrifter, tvetydiga som de är, inrättas på gränsen till en *Erhaltungstrieb*, till upprätthållandet av en homeostas, till dess fångande genom sexualitetens beslöjade gestalt. Vi ser den, vi börjar att se, på vilken nivå det som det handlar om avslöjar sig.

Det är i den mån som driften vittnar för oss om bemäktigandet av lustprincipen som det på samma gång omvittnas för oss att bortom *Real-Ich* ingriper en annan verklighet, och vi ska se genom vilken återkomst det till sist är den som har gett detta *Real-Ich* dess struktur och skiftande utformning.”

I min rubrik har jag satt ut ett kommatecken efter njutning. Det var så frasen var annoterad i stenografin och det tycktes mig ge den ett särskilt eftertryck, nämligen att det inte finns någon *annan* njutning än bortom lustprincipen. Lustprincipens herravälde, som Freud utreder i sina metapsykologiska skrifter, medger egentligen ingen njutning. Möjligen kan man tycka att detta är att gå för långt, men allting tyder samtidigt på att det som Lacan här artikulerar i *hans ögon* både representerar något nytt (det utelämnade stycket: “vi ser den, vi börjar att se...”) och i dubbel bemärkelse en kulminationspunkt. Det är en utmaning att utgå från en så extrem punkt, själva den extrema punkten i bearbetningen av sexualiteten i den analytiska erfarenheten och att försöka upprepa den i ett tal, i en framställning. Det kan väcka ångest, så tillvida som framställningssätt och ämne för ett ögonblick tycks sammanfalla.

Det är därför driften måste uppfattas som en spiral och inte som en cirkel. Det som läggs till genom detta grepp, själva skillnaden, är tiden, som inte medger identiteten. Redan hos Freud antyds detta steg, när han vill förklara de paradoxer som lustmekanismen tycks uppvisa och antar att de kan upplösas genom införandet just av *rytmen* och av *tiden*.

Men Lacans genomgång av Freuds driftlära mynnar alltså i konstaterandet, som ska vara nytt, att det finns en njutning, bortom lustprincipen. Lacan säger inte att det är till exempel sadismen, utan han hänvisar, så som jag förstår det, till själva erfarenheten av njutning i sexuell bemärkelse. Freud var den förste som föreslog en struktur för detta skeende. Men han tenderade att placera destruktions- och dödsdriften på denna eminenta plats bortom lustprincipen. Visserligen tillfogar han att en driftimpuls alltid är en legering av sexual- och dödsdrifter, men han ställer sig egentligen inte frågan om njutningen *som sådan* på denna plats. Kanske skyggade han för det. Lacan antyder det när han talar om hur “subjektet” för sin tillfredsställelser skull likom måste göra våld på sig själv.

Vad det handlar om är alltså väsentligen det stycke njutning som med Lacans ord ligger “bortom lustprincipen” och som med visst fog kan sägas dominera den vuxna sexualiteten med sin fråga. Om ni läser avsnittet om den infantila sexualiteten i *Tre avhandlingar om sexualteori* (1905) så finner ni att Freud redan där är inne på en sådan uppfattning, även om han inte talar direkt i termer av njutning (*Genuß*). Han gör den grundläggande distinktionen mellan förspelslusten (*Vorlust*) och slutlusten (*Endlust*) och säger att den senare följer en helt annan mekanism än den förra. Freud är dock i jämförelse med sin kommentator Lacan lite summarisk på denna punkt när han omedelbart vill identifiera slutlusten med eller reducera den till utlösningen eller orgasmen. Det är inte oriktigt, ty mekanismen i detta fall är just utlösningens, avlastningens; den skiljer sig tydligt från förspelslusten, som består i en upphetsning eller excitation av erogena zoner och är den enda som kommer ifråga i den infantila sexualiteten (det är förberedelsestadier). Men om vi talar om den vuxna sexualiteten, som domineras av *Endlust*, så kan till exempel en kvinnas orgasm enligt uppgift vara upp till femton sekunder och framför allt finns slutlusten närvarande i föreställningen hos en vuxen person redan i de första stadierna av sexuell njutning. Freud säger det tydligt nog: redan i det ögonblick då lusten väcks, genom ord, betraktande eller beröring, är den förknippad med en tydlig tillfredsställelselust¹ som gör att individen nu *vet* att den fulla tillfredsställelsen *kommer* att äga rum och därför under hela förspelet och det därpå följande samlaget befinner sig i det aktiva *föregripandet* av denna händelse. När denna *tidsdimension* saknas eller störs av någon komplikation är risken särskilt överhängande att sexualakten kortsluts, mycket ofta därför att, som Freud skriver, förspelslusten är alltför stor och saknar det mått av spänning som krävs för att slutföra akten.

Begränsningen i Freuds framställning ligger i att han inte tillräckligt fäster avseende vid att denna *Endlust*, som ligger “bortom lustprincipen”, dominerar den sexuella processen från början till slut och att den kräver en arbetsprestation, en överskridande handling, en akt, som är ny och på ett oför-

¹ Freud skriver att “...till och med vid de förberedande förändringarna i genitalierna är ett slags tillfredsställelseskänsla tydlig”.

utsägbart sätt – den saknar förbud och föreskrift – kommer att förändra förutsättningarna för det omedvetna driftlivet för de berörda. Den har därmed i princip både intellektuella implikationer och premisser (som vi utforskar). Den allmänna rubrik som Freud angav för denna dimension var som bekant sublimeringen. Vi kan använda sexualaktens struktur och moment för att tydliggöra hur också de så kallade målhämmade sexuella aktiviteterna – och till dem hör analysen, men också litteraturen och konsten – följer samma procedur. Viktigt här är att konstatera att sexualakten i dess lekamliga mening redan är underordnad de förutsättningar som *talets existens* ålägger den. Det är ett väsentligt resultat av våra analytiska bemödanden. Man skulle kunna säga – med Armando Verdigliones ord – att “driftens spiral framgår ur talets materia”. Driften i dess aktuella form betingas av att den uppstår i ett ordnat språkligt medium.

September 2004.

mats.svensson.freudianska@telia.com